

Természetellenes haladás

Tóth I. János Ökológikus társadalom fenntartható népeiséggel.

Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 400 oldal

Az elmúlt év rendkívüli időjárása is mutatja, hogy a földön a környezeti problémák egyre súlyosabbak, és ezzel párhuzamosan a környezetvédelem szerepe is egyre jelentősebb a társadalomban. Egyre kevesebben vitatják, hogy elkerülhetetlen egy zöldfordulat, amelynek nyilvánvalóan vannak ideológiai vonatkozásai is. Korunk szellemiségének főáramlata tényként kezeli, hogy az ökológiai válság megoldását a globalizmus, liberális individualizmus és nyílt társadalom eszméi és értékei biztosítják.

Tóth I. János könyve cáfolja ezt a „hamis konzervizmust”, mivel azt állítja, hogy elképzelhető egy jobboldali, konzervatív és nemzeti értékeket követő zöldalternatíva is. *„Ez az ideológia az ökológiai és demográfiai problémákat olyan humán-evolúciós szempontból bevált értékek mellett akarja megoldani, mint család, magántulajdon, piac, nép, nemzet és nemzetállam. Az emberi közösségek ezekhez a mély struktúrákhoz alkalmazkodva fejlődtek és formálódtak, éppen ezért az embert nem lehet megfosztani ezektől az intézményektől.”* (320. o.) Amúgy az evolúció is így működik, a mély struktúrákat – genetikai kód, biokémiai ciklusok, fiziológiai folyamatok stb. – minden eszközzel megvédi, miközben a fenotipikus sajátosságok gyorsan változnak. Az élet és az evolúció konzervatív jellegére már Isaac Asimov biokémikus és híres sci-fi-író is rámutatott.

A természet és az ember problematikus viszonyának a megértését rendkívül megnehezíti a természettudományok és a társadalomtudományok különböző nyelvezete és nézőpontja. Így a szerző fontos célkitűzése egy közös értelmezési keret kidolgozása, amelynek alapját a nemreduktív fizikalizmus, a termodinamikai alapokra épülő rendszerelmélet és az ökológiai szempontokat előtérbe állító naturalizmus jelenti. A könyv filozófiai jelentősége, hogy az ökológia tudományára építve kidolgoz egy sajátos natu-

ralista világgépet, amelyet *ökonaturalizmusnak* nevez. Ennek az ökonaturalista nézetnek a nívuma, hogy az egyed feletti (*szupraindividuális*) létezőket valóságos létezőknek gondolja, legyenek azok nem emberi (populáció, faj, ökoszisztéma) vagy emberi (család, nép, nemzet) jellegűek. Ez az elképzelés a modern társadalomtudományokban már periférikus, hiszen azok ebben a kérdésben a módszertani individualizmusra, illetve nominalizmusra támaszkodnak, azaz tagadják és pusztán fikciónak tekintik a szupraindividuális létezőket.

A könyv visszatérően elemzi a természet problematikáját. Ha minden természet, ahogy azt a naturalizmus állítja, akkor hogyan értelmezhető az emberi minőség? *„Tudományos értelemben az ember egy speciális állat, jelesül egy főemlős. Az ember specifikumának az alapját a magas szintű észhasználat jelenti, amely olyan, csak az emberre jellemző sajátosságokban nyilvánul meg, mint a beszéd, az eszközhasználat, a termelés, a társadalmiság, a fogamzásgátlás. Mivel minden létező természeti jellegű, így az ember is egy természeti lény, ugyanakkor a magas szintű észhasználat miatt érdemes különbséget tenni az első (nem emberi) és a második (emberi) természet között. A második természetre alkalmazhatjuk a »mesterséges« fogalmát. Ennek értelmében az ember, mint eszes majom, egyszerre tekinthető mesterséges és természeti lénynek. Mindaddig, amíg az ész önmagát természetellenes erőként értelmezi, addig az embert az a végzetes ellentmondás jellemzi, hogy természetellenes természeti lény.”* (377. o.)

Tehát a haladás központi eszméje az embernek a külső és a belső természet feletti uralma, amely magában foglalja a környezet, az emberi test és az emberi közösségek feletti uralmat. A szerző szerint a természeti környezet és az emberi test, például a nemiség feletti uralom mögött

ugyanaz a logika húzódik meg. „A modern ember ugyanúgy uralkodni akar a nem felett, ahogy a természet felett is. Ez az ember természetes és érthető vágya, hiszen sokkal jobb uralkodni valami felett, mint kiszolgáltatva lenni valaminek. Ugyanakkor a nemiség egy olyan komplex tulajdonság, amely fölött az ész képtelen uralkodni, tekintettel a természettörvényekre. Ebben a helyzetben az uralmi törekvés nem javít, hanem ront az alany helyzetén. Az embernek el kell fogadnia biológiai korlátait, legyenek azok külső (környezeti) vagy belső (testi) jellegűek, ahogy azt is, hogy a modern ember nem isten, és nem áll a természettörvények felett.” (289. o.)

A haladók a természet ellen folytatnak háborút, ami értelemszerűen katasztrófához vezet. A természetvédőknek ezért sem szabadna a haladók táborához csatlakozniuk, mert akkor a természetellenesek táborát gyarapítják. A szegedi filozófus álláspontja szerint ebben a helyzetben a megoldást az arisztotelészi arany közép jelenti, mivel a modern emberi közösségeknek a két rossz végtet között kell egyensúlyozniuk, jelesül a teljes természetesség és a teljes természetellenesség, vagyis mesterségesség között. Ez nemcsak a külső természet (környezet), hanem a belső természet (az emberi és a társadalmi test) esetében is igaz.

Szintén fontos eredménye a könyvnek, hogy a nyílt társadalom elvével szemben a termodinamikai értelemben vett zárt és állandósult nemzetgazdaságok eszméjét tekinti célnak, ami magában foglalja a migráció és a világkereskedelem korlátozását, illetve az önellátó gazdálkodás irányába való elmozdulást. Ugyanis a bioszféra lényegében egy olyan zárt és állandósult rendszer, amely nagyon sok szintén zárt és állandósult ökoszisztémából áll. A nemzetgazdaságoknak pedig az ökoszisztémák lokális sajátosságaihoz kell alkalmazkodniuk, vagyis zárt, lokális és állandósult rendszerekké kell alakulniuk. Természetesen ezt a célt teljes mértékben lehetetlen megvalósítani, de a nemzetgazdaságok mindig lehetnek zártabbak, önellátóbbak és állandóbb állapotúak. Ez alapján a politika a környezetvédelem megoldását nem keresheti a globalizációban, migrációban, világkereskedelemben és nyílt társadalomban, hanem csak a körforgásos

gazdaságban, lokalitásban, zártságban, családban és termékenységtudatosságban. „Az ember természetes közösségekben (család, nemzetiség, nemzet) fejlődő, eszes főemlős, aki a földi természet része. Az ősi természetes állapot az ember számára még éppen élhető, de borzalmas létállapotot jelent, hiszen az élő természet nem az ember, hanem a bioszféra működésére optimalizál, ezért az ész törekvése a természet feletti hatalomra és a természeti korlátok visszaszorítására sokáig előnyös volt az ember számára, és nem sértette súlyosan a földi természetet. Korunkban azonban az észnek a »természet- és életellenes« attitűdje már az ember és közösségeinek a jólétét, sőt létét fenyegeti, ezen az úton tehát nem haladhatunk tovább, az embernek és azon belül az emberi észnek »természetbaráttá« és »életbaráttá« kell válnia. Ez többek között azt jelenti, hogy az ökoszisztémák sajátosságaihoz igazodva a »valódi emberekből« álló nemzeteknek állandó népességű, zárt és stacionárius társadalmakká kell válniuk.” (374. o.)

A könyvben a nemzetek reprodukciója is egy központi kérdés, amelyben szintén az arany középút, jelesül a 2,1 gyerek/nő arányszám jelenti a kívánatos értéket. Az ennél magasabb termékenységi arányszám ugyanúgy rossz, mint az ennél alacsonyabb. Ehhez termékenységtudatos nemzetekre van szükség. A szerző nézete ebben a kérdésben is ütközik a liberalizmussal, amely hallani sem akar olyan fogalmakról, mint reprodukciós felelősség vagy kötelesség. Továbbá ütközik a globalizmussal is, amely csak a túlnépesedést látja problémának, miközben nagyon sok fejlett országban már az előregedés és a népességfogyás jelenti a fő problémát.

Katolikus nagycsaládos filozófusként és hittanárként úgy vélem, hogy e könyv fontos alpművévé válhat a górcső alá vont társadalmi kérdésekről való keresztény gondolkodásnak is. A XX. század egyik legjelentősebb katolikus teológusa, Karl Rahner terminológiáját használva nyugodtan mondhatjuk, hogy ez egy „anonim keresztény” mű. A rációra szorítókozó, a természetes ész fényénél kutató szegedi tudós ugyanis hasonló konklúziókra jut, mint az isteni kinyilatkoztatásban hívő, illetve e hitből kiinduló teológiai gondolkodás.